

VLASTNÉ MENÁ, ICH SÉMANTIKA A FILOZOFICKÉ PROBLÉMY (III)

Pavel CMOREJ – Dezider KAMHAL – Marián ZOUHAR

CMOREJ, P.: Páni, už je najvyšší čas diskusiu o sekundárnych terminologických otázkach uzavrieť. Navrhujem, aby sme v tomto kole, ktoré práve otváram, zaujali k nim konečné stanovisko a v nasledujúcich kolách sa sústredili výlučne na chápanie a sémantiku vlastných mien. Konečným stanoviskom tu rozumiem názor, o ktorom už nebudeme v našom dialógu ďalej diskutovať, čo neznamená, že s ním musí každý súhlasiť a že ho nemožno ďalej rozvíjať a zdokonaľovať mimo nášho dialógu. Nemali by sme donekonečna diskutovať o podružných veciach, ktoré nielen môžeme, ale aj musíme ponechať v polohe náznakov, inak sa k centrálnej problematike nášho dialógu nikdy neprehryzieme.

K sekundárnym veciam v *našom dialógu* patrí aj môj návrh na chápanie použitia, používania a spôsobu používania výrazov. Som presvedčený, že tento návrh vychádza z bežného používania týchto pojmov a im zodpovedajúcich výrazov. *Vychádzať* z tohto chápania neznamená *stotožňovať* sa s ním do tých najmenších detailov. V čom sa môj návrh stotožňuje s bežným chápaním? Po prvé v tom, že podľa neho používanie je konkrétny psychofyzický proces, v ktorom jazykové výrazy vyslovujeme alebo píšeme či čítame, počúvame a pod. Po druhé v tom, že od používania a použitia výrazov odlišuje spôsob používania či použitia, ktorý môže byť viacerým použitiam spoločný, z čoho vyplýva, že to nie je konkrétny časopriestorový predmet. Myslím, že bude treba odlišiť pojem spôsobu použitia od spôsobu používania, ale to nie je námet pre náš dialóg. Trochu menšiu oporu v bežnom používaní má odlišenie používania od použitia (niekedy sa totiž stotožňujú) a ešte menšiu má extrapolácia pojmu používania na prípady, v ktorých sa používanie skladá iba z jedného použitia. Minule som jednoznačne pripustil, „že ‚používanie‘ indikuje opakovanie“, hneď vzápätí som však dodal, že „nie vždy a jednoznačne“. Uviedol som aj príklad na používanie, ktoré obsahuje iba jedno použitie. Dežo na tento príklad reagoval triviálne pravdivým tvrdením, že už sa „nepoužíva množstvo [Hviezdoslavových] výrazov, ... dokonca celé druhy výpovedí...“.

Dežo, chcel si ním azda spochybníť môj príklad? Uniká mi súvis. Predpokladám, že v prospech inkriminovaného chápania používania by sa dali uviesť aj iné príklady. Tvoja averzia proti pojmu používania v rozšírenom zmysle mi pripomenula odmietanie jednoprvkových množín, s ktorým sa vyťasili niektorí kritici teórie množín v jej počiatkoch. G. Cantor totiž na označenie pojmu množiny zaviedol výraz „Menge“, ktorý v nemčine znamenal predovšetkým množstvo. Bežnému čitateľovi hneď prišla na um podozrievavá otázka, o akom množstve môže byť reč, keď množina obsahuje iba jeden prvok. Podobné výhrady opierajúce sa o bežné chápanie niektorých slov zazneli aj proti zavedeniu iných pojmov, ktoré sa napokon tak či tak presadili

a z odbornej oblasti prešli do každodenného jazyka. Kto dnes pochybuje o prázdnej množine alebo o čísle nula či jeden?

Za nepodložené a smiešne prehnané pokladám tvoje vyhlásenia o mojich návrhoch, ktoré by vraj „radikálne reformovali slovenčinu... a na nepoznanie by zohavili tzv. opakovacie slovesá“. Na zdôvodnenie cituješ anonymného autora, podľa ktorého opakovacie sloveso je „nedokonavé sloveso, ktoré vyjadruje dej ako prebiehajúci, neohraničený“. Čo to dokazuje?! Veď aj *jedno* použitie je prebiehajúci dej (existujú aj neprebíhajúce deje?). Používanie sa v tomto prípade scvrkáva práve na jedno *prebiehajúce* použitie. A čo tu značí „neohraničený“? Mám tomu rozumieť tak, že o dvojici zaľúbencov, ktorí sa stretli stokrát a potom navždy rozišli, nemôžeme povedať, že sa stretávali, ale iba to, že sa stretli?! Alebo že o stretávaní možno hovoriť len vtedy, keď trvá nekonečne dlho?! Obávam sa, že na moju obžalobu pre mrzачenie slovenčiny si použil pravidlo, ktoré sa môjho návrhu na chápanie používania veľmi netýka. Na margo tvojho minidialógu o stretávaní uvediem iný príklad. Vyšetrovateľ zvedavý na tvoje kontakty s nejakým mafiánom, s ktorým si sa stretol iba raz, sa ťa opýta: „Kedy ste sa začali stretávať?“. Myslíš, že odpoveď „Nikdy, my sme sa nestretávali“ bude pokladať za pravdivú, keď vyjde najavo, že raz si sa s ním stretol?

Je mi ľúto, ale nepredložil si nijaké pravidlo slovenského jazyka, ktoré by som svojím návrhom porušil. Porušil som nanajvýš nejaké pravidlo tvojho idiolektu, ktorý tu povyšuješ na slovenský jazyk. Zaráža ma sebaistota, s akou sa oháňaš pravidlami a konvenciami nášho rodného jazyka a dávaš nám lekcie, o ktorých nemáš ani tie najmenšie pochybnosti. Pritom zabúdaš na jeden z hlavných článkov svojej filozofie, podľa ktorého prirodzený jazyk nie je striktný kalkul. Jeho pravidlá sú zvyčajne vágne, neúplné, majú mnoho výnimiek a navyše sa menia, niekedy dokonca zanikajú a vznikajú nové. Keby sa tvoj prístup k jazyku začal uplatňovať v praxi, úplne by paralyzoval jeho vývin. Nie som proti kritike mojich návrhov, naopak, nemal by si však zabúdať na úskalia formulácií v bežnom jazyku a na to, čo je hlavným predmetom nášho dialógu. Na témy, ktoré sa nenachádzajú v centre vytýčenej problematiky, si môžeme posvietiť pri iných príležitostiach. Moje návrhy ti nevnučujem, nemusíš ich prijať, stačí, keď budeš pamätat' na to, že niektoré termíny používam inak než ty. Ja určite nezabudnem, že prvé použitie nie je podľa teba ešte používanie (zrejme výraz začneme *používať* až pri druhom použití) a že tvoje chápanie používania sa nejasne prelína s pojmom spôsobu používania. Je najvyšší čas diskusiu o používaní zloženom z jedného použitia skončiť. Začína mi pripomínať pseudo-scholastickú debatu o tom, koľko anjelov sa zmestí na špičku jednej ihly.

Ďalej sa pohoršene pozastavuješ nad mojím tvrdením, že „v bežnom jazyku sa významy výrazov ‚Vlastné meno sa doteraz použilo ...‘, ‚Vlastné meno sa používa‘ významnejšie nelžia“. V tomto prípade s tvojou kritikou *čistočne* súhlasím. Len čiastočne, lebo keby som bol pred výraz „významnejšie“ vsunul dodatok „v niektorých kontextoch“, možno by si nemusel tak silne pochybovať o tom, či som „to myslel celkom vážne“. Aký významnejší významový rozdiel je napríklad medzi vetami „Vlastné meno ‚Sokrates‘ sa na Slovensku *doteraz* použilo iba vo filozofických prácach“ a „Vlastné meno ‚Sokrates‘ sa na Slovensku používa iba vo filozofických

prácach“? Nevyplýva z prvej vety druhá a z druhej prvá? A nie je tvrdenie „Vlastné meno ‚Sokrates‘ sa *doteraz* použilo na Slovensku iba vo filozofických prácach, ale *dnes* sa už takto nepoužíva“ (priam?) kontradiktórické? V tejto súvislosti by som chcel upozorniť na to, že niektoré výrazy prirodzeného jazyka sa môžu v rôznych kontextoch použiť celkom odlišnými spôsobmi, takže dôkaz, že v jednom verbálnom či situačnom kontexte je istý spôsob použitia výrazu neprípustný, ešte nedokazuje, že je neprípustný aj v každom inom kontexte. Nehovorím ti určite nič nové, ale v našej diskusii na to akosi zabúdaš.

Nebudem sa vyjadrovať k trom „absurdným dôsledkom“, ktoré si odvodil z môjho chápania používania. Debata o nich by bola predčasná. Zatiaľ sme sa totiž nezaoberali ani tým, čo je jazykový výraz, ani tým, čo znamená použiť ho. Predpokladám, že tvoja „Dreskašnová ošľa“ sa neurazí, keď jej nepriznám status *jazykového* výrazu a prenehám ju jej neistej budúcnosti.

Musím sa však trochu viac zdržať pri odseku, v ktorom si sa zaradil medzi menej hlbavých čitateľov, lebo vraj nedokážeš „prísť na to“, ako s témou, či každé ďalšie použitie výrazu mení jeho používanie, „súvisí [môj] dodatok o tom, že dejiny sa menia každým dňom a to nám nebráni rozumieť výrazu ‚dejiny‘“. Keďže mám o tvojej hlbavosti lepšiu mienku ako ty, pokúsím sa jej trochu pomôcť. Určite rozlišuješ význam výrazu „dejiny“, teda pojem *dejiny*, od *konkrétneho dejinného procesu*, ktorý sa mení každý deň. Tým nechcem povedať, že sa mení jeho identita. Naše poznanie týchto zmien je veľmi kusé, neúplné a so zreteľom na nesmiernu zložitosť celého procesu iba veľmi približné. Ani to prvé, ani to druhé nám však vôbec nebráni rozumieť významu slova „dejiny“. Alebo si myslíš, že tak, ako sa menia dejiny, mení sa aj význam slova „dejiny“? A že do dejín patria aj možné udalosti? To azda nie! Používanie výrazu je tiež *konkrétny* proces, ktorý pozostáva z rečových aktov (miniatúrnych rečových činov, ktoré sa občas dostanú aj do dejepisu), odohrávajúcich sa v určitom čase a priestore. Keďže ide o proces, naozaj trvám na tom, že „používanie nejakého výrazu sa mení s každým ďalším použitím“, hoci nemôžem prijať tebou podsunutý názor (má to byť dôsledok uvedeného tvrdenia v úvodzovkách?), že potom „nikto na svete nevie, ako sa príslušný výraz používa“ (kurzíva je moja). Poznať dejiny používania nejakého výrazu, vedieť, kto, kedy, kde a za akých podmienok výraz použil, a poznať spôsob jeho používania, teda to, „ako sa... používa“, to sú dve celkom odlišné veci. Nečudujem sa, že ti tento rozdiel unikoľ, pretože tvoj pojem používania výrazu nerozlíšene splýva s pojmom spôsobu jeho používania. Možno tento spôsob obsahuje iba ako svoju zložku. Nevieť. Ak sa ti tam vkradol, tak najskôr preto, že každý výraz, ktorý použijeme, vždy použijeme určitým spôsobom (prípadne spôsobmi). Lenže to neznamená, že *spôsob*, akým sa výraz v *skutočnosti* používa či použil, sa stal zložkou *pojmu* používania výrazov. Keby bol jeho zložkou, z viet tvaru „X použil výraz V“ by vyplýval výrok formy „X použil výraz V takým a takým spôsobom“, hoci ich slovenský význam o vyplývaní nesvedčí. Z použitia výrazu môžeme usudzovať nanajvýš na to, že bol použitý *nejakým* spôsobom. Na druhej strane z viet tvaru „Výraz V sa používa takým a takým spôsobom“ nemožno usudzovať na to, kto, kedy, kde a za akých okolností výraz V použil.

Inak povedané, z takých viet nevyplývajú vety opisujúce faktický priebeh jeho používania.

Ďalší problém, ku ktorému si sa vrátil, sa týka zaradenia možných použití do pojmu používania. V tejto súvislosti namietam, že existujú aj iné spôsoby používania výrazu „možný“ ako „len logický, čisto abstraktný, podľa ktorého by sme vlastne hocijaký výraz *mohli* použiť hocijako“. Iné spôsoby používania slova „možný“ vôbec nepopieram. Domnievam sa však, že všetky možnosti sú abstraktné entity, teda aj možnosti „výmedzené konvenciami“. S tým možno súhlasíš. Na rozdiel od teba si však *nemyslím*, že podľa *logického* chápania možnosti je možné hocijaké použitie hocijakého výrazu. To platí iba o výrazoch použitých bez zreteľa na ich význam, teda o čírych nositeľoch významu, ktoré nazývam *semivýrazmi* (pozri [2]). Mali by sme rozlišovať používanie čírych semivýrazov od používania *jazykových výrazov*. Jazykový výraz určitého jazyka nemožno použiť hocijako. Je to útvar zložený zo semivýrazu a nejakého významu. Ak ho chceme použiť *ako* výraz tohto jazyka, musíme výrazu rozumieť čiže poznať jeho význam a rešpektovať pravidlá jeho používania. Papagáj, ktorý ti po každom návrate domov pripomenie „Dežo, prežuj sa!“, použije iba semivýraz, pretože zvukom, ktoré vydal, teda v istom zmysle použil, vôbec nerozumie. Nepoužil ani tvoje meno, ale iba semimeno. Číry refázec hlások D-e-ž-o. V tom sa možno zhodneme, možno nie, isté však je, že obidvaja uznávame existenciu možných použití jazykových výrazov, rozchádzame sa len v tom, či ich máme zaradiť do používania výrazov. V 10. replike som naznačil, prečo som proti tomu. Vychádzal som pritom najmä z toho, že pravidlá používania jazykových výrazov sa opierajú (a musia opierať!) predovšetkým o skutočnú, a nie o možnú prax. Pravidlá používania výrazov, tvoje konvencie, pripúšťajú síce použitia, ktoré sú zatiaľ len možné, a uskutočnia sa až niekedy v budúcnosti, ale sú a musia byť zakotvené v uskutočnených použitíach. Opakujem, že určujúcim prvkom dvojice (jazyková prax – pravidlá) je prax, a nie pravidlá. Tie sa utvárajú pri používaní jazykových výrazov (najmä v počiatkových štádiách ich používania) a nesmieme zabúdať, že niekedy sa menia, modifikujú, niektoré dokonca zanikajú alebo sa presadzujú nové pravidlá. Do praxe by som nezačlenil to, čo sa ešte neuskutočnilo, a ešte menej to, čo sa síce môže uskutočniť, ale nikdy sa neuskutoční. Môžeme uvažovať nanajvýš o tom, že ten a ten človek by mohol v súlade s pravidlami použiť určitý výraz tak a tak, hoci zatiaľ ho nepoužil, takže také použitie do praxe, a teda ani do používania nepatrí. Je napríklad možné, že G. Bush sa *naučí po slovensky*, príde k nám do parlamentu, kde okrem iného povie: „Slovensko je najrozvinutejšia krajina sveta, dokonca vyspelejšia ako USA.“ Máme toto použitie zaradiť do používania, hoci je viac-menej isté, že Bush nebude nikdy vedieť po slovensky, a ešte istejšie je to, že takú poklonu nám nikdy nevystrúha? Patria podobné prípady – a tých je neúrekom – do jazykovej praxe?

K možnostiam používania výrazov vymedzenom konvenciami treba tiež dodať, že niektoré konvencie týkajúce sa používania prirodzeného jazyka sú neostré, takže určenie množiny všetkých *možných* použití nebude jednoznačné. Zaradenie možných použití do používania naráža aj na problém, ktorý len naznačím. Existuje viacero rôznych množín možných použití jazykových výrazov, ktoré sú navzájom nezlu-

čiteľné. Ktorú z nich si máme vybrať a všetky jej prvky zaradiť do rozsahu pojmu používania? Nebudem to rozvádzať, to patrí do sémantiky výrazu „používať (jazykový výraz)“, ktorá leží mimo tematického záberu nášho dialógu. Myslím, že v ňom vystačíme s uvedenými intuitívnymi náznakmi jeho chápania.

Zvrat „používanie výrazu sa opakuje“ som použil v kontexte: „Je to prerývaný proces, v ktorom sa používanie výrazu opakuje.“ Chcel som v ňom povedať len toľko, že v tomto procese sa výraz použije viackrát (až na jeden prípad). Výraz „používanie“ som tu nepoužil v zavedenom „technickom“ význame. Ale v danom kontexte to bola chyba, lebo charakteristika používania, ktorú som chcel v ňom pripomenúť, sa pri tvojom spôsobe čítania mení na vymedzenie kruhom: „Používanie je prerývaný proces, v ktorom sa používanie výrazu opakuje.“ Som rád, že si sa do toho zadrápil a nepriamo ma na to upozornil. Vďaka. Vôbec však nesúhlasím s tým, že použitie zvratu „používanie výrazu sa opakuje“ potvrdzuje tvoj názor, podľa ktorého som „navrhol istý spôsob používania výrazu, pričom [som] ho tu použil bežným spôsobom, ktorý sa... neodlišuje vždy jednoznačne od používania (spôsobu používania) výrazu ‚spôsob používania‘“. Myslím, že tu si prihrieváš polievačku na cudzom ohni. O rozdieloch medzi používaním a spôsobmi používania výrazov a o ich bežnom chápaní som už napísal dost. Na margo tvojho výroku, ktorý som práve citoval, len toľko, že opakovanie používania výrazu neznamená jeho používanie tým istým spôsobom. Ten istý výraz môžeme použiť 10 krát a zakaždým iným spôsobom. Z tvrdenia, že používanie nejakého výrazu sa opakuje, nevyplýva, že sa opakuje aj spôsob používania výrazu. Je mi ľúto, ale naše jazykové intuície sa niekedy povážlivo rozchádzajú. A keby v našom dialógu účinkovalo 10 diskutujúcich, nezhôd v interpretácii výrazov prirodzeného jazyka by bolo ešte viac. Tomu sa nedá vyhnúť! Nie je to fakt na zamyslenie?!

V poslednej replike si nám dal znovu na vedomie, že neponúkaš „nijakú koncepciu vlastných mien“. Môžem ťa uistiť, že táto poznámka neušla mojej pozornosti. Máme tomu rozumieť tak, že nijakú koncepciu nezastávaš? Pri čítaní tvojej knihy som ten dojem nemal. Nechápeš, ako by si mohol zdôvodnene vyvracať inú koncepciu, keby si sám nijakú nemal. Nemusíme o tom debatovať, nech náš dialóg ukáže, či v ňom vyžiješ z „čistého opisu“, ktorý budeš musieť odvodzovať z pravidiel, o ktorých si myslíš, že sú pravidlami slovenského jazyka, a navyše sa budeš – aspoň dúfam – usilovať o konzistentnosť. Horkýže čistý opis!

K Marošovej replike nemám vážnejšie výhrady a na drobnosti už nemám pri takom rozsahu repliky nárok. K niektorým sa vrátim v nasledujúcom pokračovaní dialógu.

KAMHAL, D.: Na úvod by som rád pripomenul, že vo svojej replike č. 5 som navrhol, aby sme sa nezdržovali domnienkami týkajúcimi sa toho, čo si kto z nás bude myslieť alebo proti čomu bude namietat', a počkali si, čo kto povie či napíše. Myslím, že najmä Maroš vo svojej replike môj návrh miestami ignoroval a vyslovoval domnienky, ktoré nie sú podložené ničím, čo som tu napísal alebo urobil. Uvediem vždy na ukážku príklady:

- Na výraz „konceptie“ by som vraj „asi iba zúfalo zalomil rukami“.

Nemám nič proti tomu, keď niekto formuluje a ponúka konceptie. Maroš, na základe čoho sa domnievaš, že proti tomu niečo mám?

Pokojne formuluj konceptie alebo predkladaj teóriu vlastných mien. Mne ide o to, že v takýchto teóriách sa napr. výraz „vlastné meno“ používa inak ako v bežnom jazyku a všetky jej vety o „vlastných menách“ sú odvodené z definície „vlastného mena“, a nehovoria nič o vlastných menách v bežnom zmysle. Chcem vedieť, na aký účel slúžia takéto teórie vlastných mien. Sú to teórie vlastných mien_{v bežnom význame}, alebo teórie vlastných mien_{def}?

Moja predchádzajúca otázka naznačuje, že v prípade takýchto teórií by bolo vhodné zvýrazniť významovú odlišnosť príslušných homonymných výrazov, napríklad indexom. Teda dôsledne uvádzať napr. „vlastné meno_{def}“ a „vlastné meno_{v bežnom význame}“. Ak chceš teda napr. povedať, že výraz „Lucia“, uvedený v kalendári, nie je menom, prípadne všeobecne, že výrazy v kalendári nie sú mená – čím istotne vzbudíš pozornosť laických používateľov jazyka –, a potom dodáš, že nie sú menami z pohľadu filozofa, tak chceš vlastne povedať, že meno_{v bežnom význame} Lucia, prípadne mená_{v bežnom význame} v kalendári nie sú menami_{def}. Mená_{v bežnom význame} v kalendári nespĺňajú niektorú z podmienok tvojej definície mená_{def}.

Ak to povieš takto jasne, nezahmlene, nikto nemôže namietat' proti tvojmu pokusu navrhnúť nový spôsob používania výrazu „meno“ ako pokusu niečo navrhnúť. Ak sa jasne rozlišuje novo navrhnutý význam nejakého výrazu od jeho bežného významu, a predovšetkým, ak sa jasne odlišuje výpoveď, ktorou sa tak deje čiže ktorou sa navrhuje nový význam nejakého výrazu, od tvrdení, opisov či konštatívov, tak jeden z hlavných zdrojov zmätkov vo filozofii máme pod kontrolou. Od začiatku našej diskusie mi išlo najmä o jasné odlišenie definovania ako druhu výpovede od tvrdenia či opisu ako druhu výpovede.

- Vraj niektoré moje poznámky vzbudzujú dojem, že obviňujem „filozofov z toho, že zmätky a pseudoproblémy vyvolávajú (aj) zavádzaním definícií“.

Nie, zmätky a pseudoproblémy vznikajú podľa mňa (aj) vtedy, keď si filozofi neuvedomujú, že to, čo ponúkajú, sú definície, alebo – v menej striktnnej podobe – návrhy na nové spôsoby používania výrazov, a nie napríklad opisy či tvrdenia. Definovanie považujem za osobitný druh rečového aktu (ktorý by som si, mimochodom, netrúfal definovať), teda za súčasť jazykovej praxe, a nemám dôvod myslieť si, že „jazyková prax vo svojej panenskej čistote definovanie nepotrebuje“. Maroš, poznáš nejakého filozofa, ktorý si čosi také skutočne myslí? V minulej replike som jasne napísal, že to, že nejaké návrhy na nové spôsoby používania výrazov sú v rozpore so zaužívaným používaním, „by samo osebe nemuselo byť vždy nevýhodou, ak sa bude dôsledne rozlišovať medzi bežným a novo zavedeným spôsobom používania“. Napísal som aj to, že „pokiaľ sa definície predkladajú a chápu ako návrh, tak ich, samozrejme, môžeme akceptovať alebo odmietnuť“. Vyplýva z toho, že mám niečo proti definíciám?

- Citujem: „Ak chce Dežo kriticky prispieť do diskusie, mal by ukázať, ako tá a tá definícia zlyháva v niektorých prípadoch, nie tvrdiť, že ak sa tieto definície považujú iba za návrhy, tak si môžeme robiť všetko, čo nás napadne. len sa nesmieme tváriť, že nám ide o bežný jazyk.“

Opäť mi tu pripisuješ cudzie názory. Mohol by si mi ukázať, kde také niečo tvrdím? Okrem toho si si asi poriadne neprečítal záver mojej minulej repliky. Inak by si nemohol tvrdiť, že som nepoukázal na to, ako tvoja „definícia zlyháva v niektorých prípadoch“. Myslíš, že som si výrazy, na ktorých by si mi mohol predviesť svoj postup pri „overovaní“ definície, vyberal náhodne a z čírej roztopaše?

Tvoje stanovisko mi pripadá rozporuplné z viacerých hľadísk. Jedno z nich – asi najzávažnejšie – uvediem v podobe otázky: Aká by podľa teba mala byť ideálna, teda po tvojom „overovaní“ akceptovateľná, definícia vlastného mena? Taká, ktorú možno aplikovať na všetky prípady (citujem) „toho, čo by sme chceli nazvať vlastným menom“?

Po tvojej replike si už nemyslím, že stojíš na dvoch od seba sa vzdalujúcich kryhách, ale skôr, že si sa – po istom lavírovaní – pevne postavil na „kryhu“ definícií. Ku Gahérovmu vymedzeniu analytickej definície nemám v tejto chvíli nijaký dôvod sa vyjadrovať, aj keby to možno bola zaujímavá téma na iný dialóg. Podľa teba je totiž definícia vlastného mena „čiasťočne konvenčná“ a tvoj pokus primiešať k nej čosi z Gahérovho vymedzenia analytickej definície z nej analytickú definíciu nerobí.

Ak som to dobre pochopil, za svoje filozofické poslanie teda pokladáš predkladanie definícií, ktoré rešpektujú „niektoré atribúty, ktoré menám pripisujeme a sú zaujímavé aj z filozofického hľadiska“, a dbáš na to, aby pri vymedzovaní kategórie vlastných mien „tam spadli výrazy, pri ktorých má tento vzťah [= vzťah jazykový výraz – svet] rovnakú povahu“. Ponechám teraz bokom tvoje stotožnenie istého druhu výrazov s *jedným* z ich spôsobov používania a pýtam sa: Ako zisťuješ, že tvoje vymedzenie vlastných mien_{def} vyčleňuje výrazy, ktorých vzťah k svetu má „rovnakú povahu“ akú má vzťah vlastných mien_v bežnom význame k svetu? (Otázka mieri na metódu, ktorú používaš.)

Pripomínam, že si mi neodpovedal na otázky zamerané na tvoju metódu, ktoré som sformuloval v závere svojej minulej repliky. Vyzval som ťa tiež, aby si mi detailne opísal overovanie svojej filozofickej hypotézy týkajúcej sa vlastných mien. Keďže si sa tentoraz odklonil od hypotéz a priklonil k definíciám, vyzývam ťa na detailný opis overovania (trebárs aj vo význame „overovania“, ktorý si implicitne zaviedol) tvojej definície vlastných mien na príkladoch mien či názvov, ktoré som uviedol v závere svojej minulej repliky.

Dlhujem ti odpovede na otázky, ktoré si mi položil v závere.

1. *Pre mňa* je zaujímavé poukazovať na filozofické omyly a zmätky (nielen iných filozofov, ale aj ľudí akejkolvek inej profesie, pokiaľ sa ich dopúšťajú, a rovnako aj, samozrejme, na svoje vlastné). Sú to špecifické druhy zmätkov vznikajúce z nepriznaného alebo nevedomovaného spôsobu používania výrazov vrátane zvláštného používania celých viet, ktoré sa odlišuje od bežného, a z ich vzájomného

zmiešavania, z ich nedostatočného odlišovania. Pokladám to za dostatočne rozumné a zdôvodniteľné chápanie filozofovania ako špecifickej aktivity.

2. „Priniesť aj vlastnú kožu na trh a ponúknuť iné vymedzenie“ sú dve odlišné veci. Kožu na trh v tejto diskusii prinášam prinajmenšom v rovnakej miere ako ty. Preto by som mal ponúknuť vlastnú definíciu (lebo čo iné je „vymedzenie“?), keď predkladanie definícií, napríklad definície výrazu „vlastné meno“, nepokladám za niečo, čo nám pomôže lepšie rozumieť výrazu „vlastné meno“, ba ani za niečo, čo nám pomôže dosiahnuť to, čo ty pokladáš za cieľ filozofie – lepšie porozumieť „vzťahu jazyka a sveta“? Opakujem, to vôbec neznamená, že odmietam definície a definovanie ako také.

Odpoveď na Paľovu minulú repliku, venovanú výhradne mne, by zabrala celý článok a zaviedla by nás do diskusie na ďalšie témy. Čo sa týka mojich názorov na rozdiel medzi Paľovými návrhmi a zaužívaným používaním (spôsobmi používania) príslušných výrazov a mojej argumentácie, nemám dôvod nič meniť. Mohol by som len zopakovať, prípadne podrobnejšie rozvinúť to, čo som už povedal.

Samozrejme, dopustil som sa minimálne jedného kiks a niekoľkých nepresností: Ten kiks sa týka práve charakteristiky opakovacích slovies od neznámeho autora, ktorá ťa, Paľo, právom vyprovokovala k námietkam. Namiesto stručnej charakteristiky opakovacích slovies, ktorá znie: „Opakovacie slovesá vyjadrujúce opakovaný dej (napr. pásať, nosievať)“ som zo slovníka (SLEX99, v. 1.05.00), do ktorého som sa vtedy trochu začítal, omylom prekopíroval charakteristiku pre nedokonavé sloveso, ako je jasné práve z citovanej charakteristiky. (Novšia verzia *Krátkeho slovníka slov. jazyka*, ktorý je súčasťou SLEXu, je prístupná aj na adrese <http://kssj.juls.savba.sk/>; stačí zadať heslo „opakovací“) Mój kiks však nič nemení na relevantnosti mojich argumentov vzhľadom na to, že opakovacie slovesá vyjadrujú opakovaný dej. Vďaka tvojmu návrhu, podľa ktorého už jedno použitie konštituuje používanie, by sa zmazal rozdiel medzi výrazmi „použiť“ a „používať“ („stretnúť“ a „stretávať“ atď.) a to pokladám za výrazné porušenie pravidiel slovenčiny. To sa týka aj ďalších rozdielov, napríklad rozdielu medzi „doteraz sa použilo“ a „používa sa“.

Čo sa týka toho, že neponúkam koncepciu vlastných mien – opravujem sa, aby nedošlo k omylu. Ak sa pod koncepciou chápe „ucelená sústava názorov“, tak tú, dúfam, mám. Nebudem špecifikovať, pre ktoré z oblastí, ktorých sme sa dotkli. Upresňujem teda: neponúkam *teóriu*, konkrétne teóriu vlastných mien.

Náš dialóg sa vôbec nemusel natoľko točiť okolo tvojho návrhu, keby si, po prvé, nepovažoval za potrebné prísť s ním ešte pred avizovanou hlavnou témou, a po druhé, keby si sa nepokúšal obhajovať dôsledky tvojho návrhu *pre bežný jazyk*. Na druhej strane, pre našu diskusiu je dôležité, že tieto dôsledky obhajuješ. Zrejme ich teda pokladáš za vyplývajúce z tvojich návrhov, a svoje návrhy teda neobmedzuješ na špecifické kontexty, hoci vo svojej replike sa na kontext viac ráz odvolávaš.

Nebudem reagovať na pasáže, ktoré by otvárali diskusiu na nové témy. Napríklad nevyjadriť sa k zahrnutiu *počívania* do používania výrazu, nebudem sa venovať otázke vzťahu medzi pravidlami používania výrazov a ich možnými spôsobmi použitia (používania), nebudem hovoriť o rozdieloch medzi „vychádzať

z bežného používania“ a „používať v bežnom význame“, o vzťahu medzi terminologickými návrhmi a vývojom jazyka, o rozlišovaní medzi „semivýrazmi“ a jazykovými výrazmi, o kritériách identifikácie výrazu ako súčasť idiolektu atď.

Uvediem jeden príklad, kde mi podľa mňa čosi nepodložene podsúvaš, či už názory, pohľadky, ba dokonca emócie. Poslúžia vety, v ktorých ma zahŕňaš obvineniami ťažkého kalibru:

„Porušil som nanajvýš nejaké pravidlo tvojho idiolektu, ktorý tu povyšuješ na slovenský jazyk. Zaráža ma sebaistota, s akou sa oháňaš pravidlami a konvenciami nášho rodného jazyka a dávaš nám lekcie, o ktorých nemáš ani tie najmenšie pochybnosti.“

K tomu azda len toľko, že ťa priam žiadam, aby si v nasledujúcich častiach dialógu vždy konkrétne uviedol, ktorý výraz pokladáš za súčasť môjho idiolektu, odlišného od bežnej slovenčiny, kedy svoj idiolekt povyšujem na slovenský jazyk, a upozornil ma, kedy sa sebaisto oháňam pravidlami a dávam vám lekcie.

K niektorým príkladom sa vyjadrím podrobnejšie:

1. Používanie pozostávajúce z jedného použitia:

Musím ťa opraviť: neuviedol si žiadny príklad používania, ktoré obsahuje iba jedno použitie. To, že jedno použitie *nazveš* používaním, neznamená, že ním aj je. Jedno použitie výrazu jednoducho nekonštituuje jeho používanie. (Uvádžam to ako samozrejvý fakt, týkajúci sa bežnej slovenčiny.) Odpoveď na otázku, koľko použití výrazu treba na to, aby sme mohli hovoriť o jeho používaní, prenechávam tebe. Zmysel má len totiž pre toho, kto prijme tvoj návrh hovoriť o používaní výrazu v zmysle sumy jeho použití.

To, že niekto nejakým zvláštnym spôsobom použil nejaké slovo, prípadne že raz použil slovo, ktoré okrem neho nikto nepoužil, neznamená, že toto slovo sa používalo, resp. sa používalo tak a tak. Keď hovoríme, že nejaký výraz sa používa (alebo používa tak a tak), teda keď hovoríme o jeho používaní, nehovoríme o sume jeho použití – dôraz môže byť na jeho opakovanom použití, prípadne na tom, že daný výraz je zaužívaný alebo je zaužívaný daný spôsob jeho použitia. (Môžem povedať: „Výraz ‚hrochoť‘ sa nepoužíva a ani sa nepoužíval. Použil ho len Hviezdoslav a aj to iba raz.“). Nezhody a nedorozumenia medzi nami ohľadom výrazu „používanie výrazu“ podľa mňa pramenia z toho, že keď ja hovorím o používaní výrazu, mám na mysli práve výpovede typu „výraz x sa používa resp. nepoužíva (prípadne používa, resp. nepoužíva tak a tak)“, kým ty skôr sumu použití výrazu.

Moja veta o tom, že sa už „nepoužíva množstvo výrazov, ktoré vydivotvoril baťko Hviezdoslav...“ (mimochodom, začína ňou nový odsek) nebola reakciou na tvoj údajný príklad používania obsahujúceho jedno použitie, ale poukázal som ňou na rozdiel medzi zaužívaným používaním výrazov „doteraz sa použilo“ a „používa sa“. Je fajn, že to považuješ za triviálne pravdivé tvrdenie. Ibaže s týmto triviálne pravdivým tvrdením je v rozpore tvoje tvrdenie, že medzi výrazmi „doteraz sa použilo“ a „používa sa“ nie je významný významový rozdiel.

2. Tým sa dostávam k ďalšiemu príkladu: pozastavil som sa nad твоjím tvrdením – a opäť musím dodať, že vôbec nie pohoršene (na základe čoho niekomu prisudzuješ pohoršovanie sa?) –, že „v bežnom jazyku sa významy výrazov ‘Vlastné meno sa doteraz použilo...’ a ‘Vlastné meno sa používa’ významnejšie nelíšia“, a ty si *čiasťočne* súhlasil moju kritiku. Čiasťočne preto, lebo keby si vraj pred výraz „významnejšie“ vsunul dodatok „v niektorých kontextoch“, možno by som nemusel tak silne pochybovať, atď. Keby sme v budúcnosti akceptovali tento druh dôvodu len čiastočného akceptovania kritiky, mohli by sme kedykoľvek vykĺznuť spod ľubovoľnej kritiky. V tomto prípade by som však trval na svojej kritike dovtedy, kým by si mi skutočne neponúkol taký prípad použitia príslušných výrazov v ktorom by sa ich významy „významnejšie“ nelíšili. Podľa mňa si tak neurobil ani teraz. Na tvoju trojicu otázok

Aký významnejší významový rozdiel je napríklad medzi vetami „Vlastné meno ‚Sokrates‘ sa na Slovensku *doteraz* použilo iba vo filozofických prácach“ a „Vlastné meno ‚Sokrates‘ sa na Slovensku používa iba vo filozofických prácach“? Nevyplýva z prvej vety druhá a z druhej prvá? A nie je (priam?) kontradiktorické tvrdenie „Vlastné meno ‚Sokrates‘ sa *doteraz* použilo na Slovensku iba vo filozofických prácach, ale *dnes* sa už takto nepoužíva“?

odpovedám postupne takto: Významný významový rozdiel medzi príslušnými vetami spočíva vo významnom významovom rozdielne medzi výrazmi „doteraz sa použilo“ a „používa sa“. Z prvej vety *nevyplýva* druhá a z druhej vety *nevyplýva* prvá. Tvrdenie, ktoré uvádzaš v tretej otázke, *nie je* (ani „priam“) kontradiktorické, je zhodou okolností nepravdivé, a to napriek pomocnej úlohe, ktorú mala zrejme zohrať dvojica výrazov „doteraz“ a „dnes“.

3. Stretnutie verzus stretávanie – minidiológ:

Keby sa ma vyšetrovateľ opýtal „Kedy ste sa začali stretávať?“ a ja by som sa s dotýčným stretol iba raz, odvetil by som, podľa pravdy: „My sme sa nestretávali. Stretli sme sa iba raz.“ Pokiaľ vyšetrovateľ nie je zároveň filozofom, ktorý pravidelne čítava Organon F (a pod vplyvom nášho dialógu zabudol hovoriť „ako mu zobák narástol“), bez zaváhania akceptuje moju odpoveď ako pravdivú. Tvrdenia „Stretli sme sa len raz“ a „Nestretávali sme sa“ sa nevyučujú, tvrdenia „Stretli sme sa len raz“ a „Stretávali sme sa“ sa vylučujú. Nech posúdia čitatelia, či v tomto prípade ide len o môj idiolekt, odlišný od bežnej slovenčiny.

4. „Dejiny sa menia každým dňom a to nám nebráni rozumieť výrazu ‚dejiny‘“ a súvislosť s tým, že každé ďalšie použitie výrazu (údajne) mení jeho používanie

Stále sa mi nepodarilo prísť na to, ako tvoja poznámka súvisí s príslušným tvrdením (alebo ho na základe analógie podporuje). Nebudem podrobne komentovať tvoju argumentáciu, na to tu niet miesta, uvediem len to, že vo vete „Každé ďalšie použitie výrazu mení jeho používanie“ ide podľa mňa o vzťah medzi významami výrazov „použitie výrazu“ a „používanie výrazu“, nie o vzťah medzi používaním výrazu a významom výrazu „používanie výrazu“. (Vtedy by sa dalo uvažovať o analógii so vzťahom medzi dejinami a významom slova „dejiny“.)

Nerád by som figuroval ako odporca vývinu jazyka, za ktorého si ma označil na základe toho, že som odmietol jeden tvoj návrh. Rád sa – aj keď iba ako divák, no nie nestranný – zúčastním tvorby nových jazykov, a ešte radšej budem, keď sa dozviem, k akým novým poznatkom nás priviedla tá-ktorá teória vlastných mien. Sformulovaná v rámci novej jazykovej hry, v ktorej okrem iných výrazov vystupuje – v starom háve, no s novým obsahom – aj výraz „vlastné meno“. Tvoju argumentáciu z oblasti teórie množín a výčitky preto považujem za úplne od veci. Používaj výrazy, aké len chceš a ako len chceš, len nech je jasné, či ich používaš v bežnom zmysle alebo v „technickom“ či „rozšírenom zmysle“, teda inak, ako sa bežne používajú.

Predkladanie definícií podľa mňa nie je cestou k riešeniu filozofických problémov či odstraňovaniu pseudoprotblémov a nevedie ani k odstraňovaniu nedorozumení v rámci bežného jazyka. Dodržiavanie jazykových konvencií vyžaduje sa bežných výrazov – čo pokladám za profylaktický prostriedok – nezabezpečíte zavedením nových konvencií. V tejto súvislosti je pozoruhodné, že práve Paľo mi pripomína, že „prirodzený jazyk nie je striktný kalkul“, pričom jeho „upresnenia“ bežných výrazov nesmerujú k niečomu inému než práve k vytvoreniu jazyka, ktorý by bol kalkulom.

Súhlasím s Paľovou výzvou a diskusiu na témy súvisiace s jeho návrhmi pokladám nateraz za uzavretú. K niektorým témam sa možno podrobnejšie vyjadrím v ďalšom priebehu nášho dialógu.

ZOUHAR, M.: Ospravedlňujem sa Dežovi za to, že som opomenul reagovať na jeho výzvu, ktorú mi adresoval v závere svojej predposlednej repliky. Zaujímalo by ho „detailný opis, ale naozaj detailný opis, konkrétneho overovania filozofickej hypotézy, podľa ktorej sa napríklad vlastné mená vyznačujú rigidnou designáciou, syntaktickou aj sémantickou jednoduchosťou a nedeskriptívnosťou.“ Pokúsím sa o to teraz, ale asi nespĺním Dežovu požiadavku detailnosti. V prvom rade výrazy, ktoré vymenoval Dežo, t. j. „Snehulienka“, „Jozef“, „Slovenská akadémia vied“, „Otec Goriot“, „Nový rok“, „Parížska komúna“, „Ústava Slovenskej republiky“, „Veľká pardubická“, „Cena Mateja Bela“, „zákon č. 311/2001 Z. z.“, sú v prevažnej väčšine vlastnými menami. Poznnamenávam, že ide o dobrý výber, ktorý reprezentuje, aká veľká rozmanitosť sa dá nájsť v tejto kategórii výrazov. Chýbajú tu však výrazy ako „Dezider Kamhal“ alebo „Bratislava“, ktoré sú asi najlepšimi reprezentantmi tejto kategórie. Najzákladnejšia otázka, ktorú si musíme položiť, znie, či je niečo, na čo sa tieto výrazy vzťahujú. Keby nič také nebolo, nemalo by zmysel hovoriť o vlastnom mene, lebo iba meno, ktoré niekto alebo niečo „vlastní“, je vlastným menom.

Na margo uvádzam, že bežne používame termín „vlastné meno“ prinajmenšom v dvoch základných zmysloch: na jednej strane ním mienime jazykovú či gramatickú kategóriu; na druhej strane ide o výrazy, ktoré bežne používame na označovanie ľudí a vecí pri rôznych príležitostiach. Medzi týmito dvoma zmyslami existuje isté napätie, lebo nie všetko, čo chceme zaradiť do prvej kategórie, spadá aj do druhej kategórie, a naopak. Nevieť, či by Dežo súhlasil, ale toto je podľa mňa fakt, ktorý sa dá ľahko odpozorovať z bežného používania výrazu „vlastné meno“. Pre teóriu jazyka je životne dôležité, aby sa rozhodla, o ktorej kategórii chce niečo povedať.

Mám dojem, že nedorozumenia medzi nami vznikajú najmä z toho, že Dežo pracuje s vlastnými menami v prvom zmysle, kým ja s menami v druhom zmysle.

Jeden z Dežových príkladov je výraz „Jozef“. Tento výraz (ak nemá Dežo na mysli konkrétneho Jozefa) spadá podľa mňa do prvej kategórie. Preto nemá zmysel uvažovať o tom, či je rigidným designátorom, sémantičky jednoduchým a nedeskriptívnym výrazom, keďže nič nedesignuje. Aj za cenu, že sa budem opakovať, poznamenávam, že takéto výrazy nie sú pre *filozofa* zaujímavé, lebo sa netýkajú vzťahu jazyk – svet. Preto som viackrát uvádzal, že lingvistické klasifikácie nie sú smerodajné. (Mimochodom, prečo Dežo viac verí lingvistom než filozofom a dáva na nich v otázke klasifikácie výrazov? Lebo sa zvyčajne opierame o toto chápanie v bežnej reči? A odkiaľ to vie? Zo štatistického výskumu? A je štatistický výsledok taký smerodajný pre teoretický výskum?) O referencii a význame má zmysel hovoriť v prípade druhej kategórie vlastných mien a v celom dialógu, keď niečo tvrdím o vlastných menách, hovorím *iba* o týchto výrazoch.

Ďalej výraz „Nový rok“. To nie je podľa mňa vlastné meno v druhom zmysle (neviem, či je ním v prvom zmysle). Nepomenúva žiadny objekt: skôr by som ho zaradil medzi deskripcie, resp. indexické výrazy (indexické deskripcie). Jediný spôsob, ako z toho urobiť vlastné meno konkrétnej entity, konkrétneho roku, je vidieť za tým skrytý indexovanie, napríklad „Nový rok₂₀₀₅“; lenže tento výraz nie je totožný s Dežovým výrazom „Nový rok“. Niečo podobné možno platí aj v prípade výrazu „Ústava Slovenskej republiky“. Keby som použil Tichého terminológiu, tento výraz vyjadruje istú rolu, ktorú v závislosti od určitých empirických faktorov spĺňa taká či onaká právna norma. Aspoň predpokladám, že výraz „Ústava Slovenskej republiky“ nebol pridelený ako meno tomu zákonu, ktorý platí od 1. 9. 1992. Nie som si celkom istý výrazom „zákon č. 311/2001 Z. z.“. Tento výraz vyzerá skôr ako deskripcia, pretože sa opäť vzťahuje na nejakú rolu, ktorú „obsadzujú“ v závislosti od nejakých okolností právne normy; v inom možnom svete by túto rolu obsadil iný zákon ako v našom svete atď.

Výraz „Snehulienka“ spadá do veľkej kategórie výrazov, ktoré pochádzajú z fikcie. Sú to vlastné mená? To závisí od toho, akú ontológiu fikcie prijmeme. Teória vlastných mien však podľa mňa musí viesť vysvetliť povahu takýchto výrazov. V tomto prípade to znamená, že ak filozof, ktorý neuznáva existenciu fiktívnych entít, na ktoré by sa takéto výrazy vzťahovali, musí povedať, akým iným spôsobom tieto výrazy prispievajú do proposícií vyjadrených vetami, ktoré ich obsahujú, t. j. musí ospravedlniť skutočnosť, že ich za vlastné mená nepovažuje. Ak napríklad tvrdí, že vlastné mená sú referujúce výrazy, musí napríklad vytvoriť a teoreticky zdôvodniť kategóriu výrazov ako „Snehulienka“, ktoré nie sú vlastnými menami v tomto zmysle, ale „tvária sa“ ako vlastné mená a bežne sa za mená aj považujú. To je prípad (spolu s výrazom „Jozef“), kde je napätie medzi prvým a druhým zmyslom termínu „vlastné meno“ asi najciteľnejšie.

Na tomto mieste si dovoľím krátke prerušenie. Bavíme sa tu o vlastných menách a vynára sa na povrch skutočnosť, že už len vymedzenie tejto kategórie je problém. Odvolávame sa na bežné chápanie (Dežo dokonca navrhuje rozlišovať „vlastné meno_v bežnom chápaní“ a „vlastné meno_{def}“ – k tomu sa dostanem neskôr). To môže na jed-

nej strane pomôcť, ale na druhej aj zaviesť na scestie. Filozof musí urobiť určité rozhodnutia. V každom prípade teoretici vlastných mien vrátane mňa sa domnievajú, že to, čo hovoria, sa týka vlastných mien v bežnom zmysle. To však neznamená, že sa to týka všetkých mien. Inými slovami, je teoreticky výhodné rozčleniť širokú kategóriu vlastných mien na niekoľko podkategórií, aby nevznikali nedorozumenia. Vlastné mená, o ktorých hovorím, sú jazykovými prostriedkami, ktoré jazyk bezprostredne zakotvujú vo svete; sú to bezprostredne referujúce výrazy. To ma však nezaväzuje k téze, že všetky výrazy, ktoré patria do všeobecnej kategórie vlastných mien (v prvom zmysle), sú takéto. Nie som si celkom istý, či takéto vymedzenie jednej podkategórie musí byť tým, čo chce Dežo označiť termínom „vlastné meno_{def}“. Je od Deža veľkorysý, že filozofom dovoľuje zavádzať si konvencie a definície podľa ich vlastných potrieb, ale myslím, že takéto vyhlásenie je zároveň skresľujúce, lebo vyvoláva dojem, že to, čo títo filozofi povedia, nesúvisí s vlastnými menami v bežnom zmysle. Proti tomu sa musím ohradiť. Keď tvrdím, že meno „Dezider Kamhal“ je rigidný designátor, syntakticky aj sémanticky jednoduchý a nedeskriptívny výraz, tvrdím to práve o tom bežnom výraze, ktorý ľudia používajú na označovanie jedného z nás. Namiesto Dežovho rozlíšenia by som navrhol iné: rozlišujeme „vlastné meno_{lingv}“ (t. j. vlastné meno v lingvistickom chápaní), „vlastné meno_{desig}“ (t. j. referenčné či designujúce vlastné meno), „vlastné meno_{fikt}“ (t. j. vlastné meno z fikcie), „vlastné meno_{desk}“ (kategóriu tzv. deskriptívnych vlastných mien) atď. Tieto kategórie sa môžu samozrejme, prekrývať.

Toto členenie má slúžiť teoretickým účelom. Uznávam, že „Snehulienka“ nie je vlastným menom_{desig}. Samozrejme, filozof, ktorý akceptuje existenciu fiktívnych bytostí, môže proti tomu protestovať. Vznikla by tak polemika, ktorá by však mala inú povahu ako tá, ktorú momentálne vediem s Dežom. Aby som to teda zhrnul: „Snehulienka“ nie je pre mňa vlastné meno_{desig}, a preto ani naň nechcem aplikovať nejakú teóriu referencie. Tým sa však nezbavujem povinnosti predložiť nejaké vysvetlenie aj takýchto výrazov. Čiastočne, no neuspokojivo, som sa o to pokúsil v knižke a stále je táto téma pre mňa otvorená. Preto chcem aj požiadať Deža o zhovievavosť v tejto otázke.

Výrazy, ktoré zostali v Dežovom zozname, t. j. „Slovenská akadémia vied“, „Otec Goriot“, „Parížska komúna“, „Veľká pardubická“, „Cena Mateja Bela“, sa vyznačujú jednou dôležitou črtou. Zdá sa, že sú aj vlastnými menami, aj svojich nositeľov opisujú (a dôsledkom toho je fakt, že zdanlivo nie sú syntakticky a sémanticky jednoduché). Sú to teda výrazy, ktoré sa v novej literatúre začínajú nazývať „partially descriptive names“ („čiastočne deskriptívne mená“; pozri napríklad Soames [8]). Aby som bol presnejší, nie celkom to platí o výraze „Otec Goriot“. Tento výraz neopisuje svojho nositeľa, lebo román nie je otcom Goriotom. Výraz „Otec Goriot“ je rigidný, nedeskriptívny, a preto aj sémanticky jednoduchý (iba sémanticky zložené výrazy môžu niečo opisovať). Takisto sa domnievam, že je jednoduchý aj syntakticky, t. j. pri logickej analýze sa nedá rozložiť na jednoduchšie výrazy; na porovnanie, výraz „otec Dona Carlosa“ sa dá rozložiť na dvojmiestny predikát „otec (niekoho)“ a meno „Don Carlos“. Ak bol výraz „Otec Goriot“ zavedený ako meno niečoho (a *bol* zavedený ako meno literárneho diela), jeho zloženosť

nie je zloženosťou, ktorá by bola zaujímavá z hľadiska logickej syntaxe a analýzy. Samozrejme, výraz „otec Goriot“ (s malým „o“) je už deskripciou, ktorá opisuje určitého človeka, takže nie je totožný s názvom literárneho diela. To je bežný prípad homonymie; napríklad výraz „Carlo di Borgogna“ je najmenej dvojznačný, lebo je to názov opery, ale aj meno historickej osobnosti (v taliančine), ktorá je zároveň hlavnou postavou tejto opery. Kým z prídomku „di Borgogna“ môžeme usúdiť, že človek s týmto menom pochádza z Burgundska, o opere to povedať nemôžeme.

Výraz „Parížska komúna“ je menom historickej udalosti. Udalosti sú plnohodnotnými entitami, ktoré môžu byť pomenované podobne, ako je to pri individuách. Tento výraz spolu s ďalšími spadá do kategórie vlastných mien_{desk.} Až v súčasnosti sa tomuto druhu mien začala venovať väčšia pozornosť a filozofi uznávajú, že tieto výrazy svojich nositeľov aj opisujú. Myslím si však, že ich deskriptívnosť je až sekundárna a kontrafaktuálnym testom sa to môže potvrdiť. Predpokladajme, že udalosti sú dané miestom a časovým trvaním, t. j. možno ich (veľmi zbežne) vymedziť tromi priestorovými súradnicami a časovým intervalom; keby sme niečo na tomto vymedzení zmenili, dostaneme inú udalosť. (Poznamenávam, že toto nie je teória udalostí, iba pokus o hrubé pracovné vymedzenie.) Predpokladajme, že Parížska komúna je udalosť vymedzená trojicou čísel x_1, y_1, z_1 , reprezentujúcou priestorové umiestnenie, a intervalom $\langle t_i, t_f \rangle$, reprezentujúcim časové trvanie. Dajme tomu, že v našom svete nazveme túto udalosť „Parížska komúna“; platí, že vo všetkých ostatných svetoch, v ktorých *táto* udalosť existuje, ju môžeme označovať týmto menom. Na to nemá vplyv ani to, že napríklad v inom svete by sa Paríž nevolal „Paríž“, ale nejako inak. Dôležitá je identita udalosti, jej miesta a času, nie slová, ktoré sa na označenie použijú. V tomto zmysle by Parížska komúna bola Parížskou komúnou, aj keby sa (kontrafaktuálne) neodohrala v meste s názvom „Paríž“. Z toho vyplýva, že deskriptívnosť nie je podstatná pri vyčleňovaní referenta, dôležitá je skôr konvencia; priradenie meno – jeho nositeľ je dané konvenciou. To som mal na mysli, keď som tvrdil, že deskriptívnosť je sekundárna; to znamená, že deskriptívna informácia nie je súčasťou vyjadrenej propozície, ktorú ohodnocujeme ako pravdivú/nepравdivú. Azda najvhodnejšia bude teória, ktorá rozlíši niekoľko propozícií vyjadrených jednou vetou. Takúto teóriu navrhol napríklad J. Dever (pozri [4]) alebo E. Corazza (pozri [3]) pri vysvetľovaní sémantiky prístavkov. Možno by sa dala aplikovať aj na deskriptívne vlastné mená, ale to je otvorená otázka. Dôležité je pre mňa to, že existuje možnosť, ako sa vyrovnáť aj s týmito príkladmi.

V prípade výrazov „Slovenská akadémia vied“, „Veľká pardubická“ a „Cena Mateja Bela“ sa dá použiť tá istá stratégia, len s tou výnimkou, že označené tu nie sú udalosti, ale inštitúcie. (Neviem, či správne, ale teoreticky asi najuspokojivejšie je považovať Veľkú pardubickú za inštitúciu. Nejde o konkrétnu udalosť, lebo v takom prípade by sme hovorili o konkrétnych dosiahnutiach, ale o niečo, čo sa každoročne opakuje. Takisto sa nedá povedať, že ide o typ udalosti.) Ak tu vzniknú nejaké problémy, budú sa týkať skôr ontológie, nie sémantiky alebo referencie takýchto výrazov.

Na záver tohto odťažitého výkladu odpoviem na Dežovu výzvu, aby som uviedol metódu na testovanie nejakej hypotézy o povahe vlastných mien. Táto metóda má dve časti. Po prvé, treba sa pýtať, či daný výraz bol konvenčne zavedený do ja-

zyka na označovanie konkrétneho individua, udalosti, inštitúcie, abstraktného objektu atď. Ak bol, tak je asi vhodné považovať ho za vlastné meno tejto konkrétnej entity. Po druhé, treba sa opierať o kontrafaktuálne situácie (naznačeným spôsobom), aby sme zistili, či daný výraz nemení svoje referenty v závislosti od rozličných podmienok.

Trochu ma zarazili Dežove slová z minulej repliky, v ktorej naznačil, že moju definíciu vlastných mien vyvrátil pomocou kontrapríkladov. Kladie mi sugestívnu otázku: „Myslíš, že som si výrazy, na ktorých by si mi mohol predviesť svoj postup pri ‚overovaní‘ definície, vyberal náhodne a z čirej roztopaše?“ Dve veci mi na tom nesedia. Po prvé, neuviedol som žiadnu definíciu vlastných mien, iba zopár charakteristík, ktoré sa môžu, ale nemusia v definícii napokon objaviť. Veď definícia by mohla byť výsledkom nejakej diskusie (nie nevyhnutne tej našej), keď sa ukáže, ktoré z týchto charakteristík sú podstatné. Po druhé, chcel by som Dežovi kontrovať: Hádám si nemyslíš, že vymenovaním niekoľkých príkladov (tých, ktoré som v tejto replike rozoberal) si aj ukázal, že moja „teória“ nesedí. Zoznam výrazov je jedna vec a argument proti nejakej teórii je vec druhá. Preto by som bol rád, keby si formuloval konkrétny argument, v ktorom detailne, ale naozaj detailne ukážeš, ktoré výrazy považované za vlastné mená (v druhom zmysle, lebo práve o ten mi ide) nie sú rigidnými designátormi; pokiaľ ide o syntaktickú a sémantickú jednoduchosť a neschopnosť opisovať svojich nositeľov, vec je trochu zložitejšia a uznávam, že niektoré podkategórie vlastných mien tieto požiadavky nespĺňajú. Tieto veci sa však dajú v príslušnej teórii ospravedlniť, čo som sa pokúsil aspoň naznačiť.

Ešte sa chcem stručne vyjadriť k definíciám. (Zároveň by som bol nerád, keby sa z tejto témy vďaka rozličným nedorozumeniam stala taká polemika, akú Dežo viedol s Paľom o použitie verzus používanie; chcel by som rešpektovať Paľovu výzvu, aby sme sekundárnym veciam nevenovali veľký priestor.) Ak Dežovi dobre rozumiem, *definície považuje za návrhy na nové používanie výrazov*. Veta vytlačená v kurzíve je však v istom zmysle neúplná, lebo chýba explicitný kvantifikátor: ide o *niektoré* definície, alebo o *všetky* definície? Ak Dežo povie, že o všetky, tak jeho tvrdenie nie je jednoducho pravdivé. V tejto súvislosti je poznámka o Gahérovej charakteristike analytickej definície namieste, lebo práve tieto definície sú akýmsi záznamom aktuálnej praxe. Nechcem zachádzať príliš ďaleko, ale domnievam sa, že aj pokusy o vymedzenie kategórie vlastných mien nebudú iba návrhmi v Dežovom zmysle. Samozrejme, treba akceptovať, že jedna definícia zrejme nepokryje všetky možné prípady vlastných mien. To však nie je problém, lebo definícia by sa mala uvádzať na účely tej a tej problematiky alebo disciplíny.

Dežo sa vyznal, že preňho „je zaujímavé poukazovať na filozofické omyly a zmätky“. To je chvályhodná činnosť, len mi nedá neopýtať sa: Existujú nejaké filozofické problémy napríklad v súvislosti s vlastnými menami, ktoré by si naozaj považoval za problémy, a nie iba za výsledok „nepriзнaného alebo neuvedomovaného spôsobu používania výrazov“? Môžeš uviesť nejaký príklad? A ak áno, môžeš povedať, ako by si ho riešil?

(pokračovanie)

Pavel Cmorej
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava

Dezider Kamhal
Katedra aplikovanej informatiky
Fakulta matematiky, fyziky
a informatiky UK, Mlynská dolina
842 48 Bratislava

Marián Zouhar
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava

LITERATÚRA

- [1] CMOREJ, P. (2004): Používanie, spôsob používania a význam jazykových výrazov. In: *Používanie, interpretácia a význam jazykových výrazov*. Veda, Bratislava 2004, 35 – 48.
- [2] CMOREJ, P. (2005): Semivýrazy a výrazy. Vyjde v zborníku z 8. česko-slovenského sympózia venovaného problémom analytickej filozofie.
- [3] CORAZZA, E. (2004): *Reflecting the Mind. Indexicality and Quasi-Indexicality*. Clarendon Press, Oxford.
- [4] DEVER, J. (2001): Complex Demonstratives. *Linguistics and Philosophy* 24, 271 – 330.
- [5] GAHÉR, F. (2004): *Logika pre každého*. 3. vydanie. Iris, Bratislava.
- [6] KAMHAL, D. (2003): *Význam a jazyková prax*. Univerzita Palackého. Olomouc.
- [7] RUSSELL, B. – WHITEHEAD, A. N. (1963): *Principia Mathematica*. I. zväzok. Cambridge University Press, Cambridge.
- [8] SOAMES, S. (2002): *Beyond Rigidity*. Oxford University Press, Oxford.
- [9] ZOUHAR, M. (2004): *Podoby referencie*. Iris, Bratislava.